

A close-up photograph of a flowering branch, likely from a cherry or plum tree. The branch is covered with numerous small, five-petaled white flowers with prominent yellow stamens. Interspersed among the open flowers are many unopened buds, which are a vibrant pinkish-red color. The background is a soft, out-of-focus green, suggesting foliage. The lighting is bright, highlighting the textures of the petals and buds.

RINDI

Nr 1 • 2011

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK



Årgång 31 • 2011 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo, Skolan 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar fr.o.m 2007 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt postgiro) eller genom att prenumrera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera excursionser och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Dan Paulsen, Talluddskviar 22D, 621 41 Visby	tel 0498-26 49 75
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Jens-Henrik Kloth, Othem, Norrbys 563, 624 46 Slite	tel 0498-22 60 22
	Britta Johansson, Brunnsgatan 5, 621 46 Visby	tel 073-772 18 05
	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66

Omslagsbild: Brudbröd *Filipendula vulgaris*, Hägdarve, Hablingbo 20 juni 2010.

Foto: Marita Westerlind

Nyheter i Gotlands flora 2010

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste och mest hotade kärlväxter. Bland de senare behandlas främst de vilka är upptagna i rödlistan under hotkategorierna CR — Akut hotad och EN — Starkt hotad. Dessutom ges i vissa fall en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta och hotade arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi få in uppgifter om de arter, som markerats med ”—” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983 samt alla växter inom ovan nämnda hotkategorier. Alla arter, vilka är medtagna i ArtDatabankens ”Rödlistade arter i Sverige” (Gärdenfors (red.) 2010), kan med fördel även rapporteras till Karin Wågström eller Jens-Henrik Kloth, som ansvarar för floraväktararbetet på Gotland.

Namnskick samt ordningsföljden för arterna överensstämmer med ”Förteckning över svenska kärlväxter” (Karlsson 1997) samt tillägg och rättelser i efterhand till denna förteckning (Karlsson 2002 a, 2002 b, 2002 c, 2003). För de arter, som hittills ingår i Flora Nordica 1, 2 och 6 (Jonsell (red.) 2000, 2001, Jonsell & Karlsson (red.) 2010), gäller detta verk. De flesta namnen i Mossberg & Stenberg (2003) överensstämmer med de ovan nämnda. De latinska namnen är kursiverade. Med lokaler avses växtplatser med ett inbördes avstånd som överstiger 500 m. I lokalangivelserna är sockennamnen kursiverade. Belägg i herbarier betecknas som följer: Göteborg (GB), Lund (LD), Riksmuseets herbarium i Stockholm (S), Uppsala fytoteket (UPS), Visby (VI). Uppgifter hämtade från databasen för Projekt Gotlands Flora (start 1983) anges med PGF. Uppgifter från Artportalen – Rapportsystemet för kärlväxter betecknas med ARK.

Klätt *Agrostemma githago*

Två exemplar sågs på grävd ruderatmark nära landsvägen vid Oscarsstenen i Visby (Ola Malm i ARK). I närheten är klätt tidigare funnen på Färjeleden, i grusig vägren från rondellen ner till Lantmännen 1987 (avsiktligt utsädd! Funnen av Ingrid Engquist enl. Johansson 1988). Detta åkerogräs ses numera ytterst sällan, förutom då den sås ut i s.k. allmogeaäkrar. Ännu under 1990-talet kunde klätt ses i några åkrar på *Fårö* och i t.ex. *Vamlingbo*, men den verkar nu vara borta härifrån. Under 2000-talet endast sedd vid några tillfällen på ruderatmark. Växten ingår ibland i s.k. ängsfröblandningar och kan eventuellt spridas på detta sätt. För klättens historia på Gotland se Petersson (1999b).

Sprödarv *Myosoton aquaticum*

I övergången mellan en körväg och närliggande åker hittades 1 m² 800 m O Bryor i *Tingstäde* (Jörgen Petersson). Växtplatsen 2010 ligger 1,4 km sydväst om den tidigare från år 1995 kända vid en djurfälla just SO Millumträsk (Magnus Martinsson; Petersson 1996), här var sprödarv kvar 2008 (Jörgen Petersson). Tidigast sedd i detta område 1984, då exemplar noterades i en åkerkant nära en kanal 600 m norr om Millumträsk (Stellan Mörner; Sturevik 1984, Fåhraeus & Högström 1985). Fyndet angavs då vara det första för Gotland, men arten noterades redan år 1854 vid Gamlehamn i *Visby* (O. A. Westöö enl. Johansson 1897). Kollektör är även samlade vid Kopparsvik i *Visby* 1896 (F. O. Westerberg i LD, S det. A. Kurtto 1991). Vi känner nu till tre lokaler inom samma område av den tidigare dikade Elinghemsmys i *Tingstäde*.

Helbladig klematis *Clematis integrifolia*

Ett exemplar hittades under året på en grusig strand nedom Rodarve i *Östergarn* (Bengt och Lena Jonsell). Växten odlas och har på Gotland noterats som förvildad en gång tidigare, nämligen på en grusad kalkhäll vid Klinte i *Follingbo* 1996, kvar och blommande 2008 (Bengt Larsson enl. Johansson & Larsson 1996; Bo Göran Johansson muntligen).



Sprödnarv *Myosoton aquaticum* växande i Bryor O Tingstäde, 26 augusti 1010.
Foto Jörgen Petersson.

Nipsippa *Pulsatilla patens*

Tre grupper med 13 stänglar hittades i *Garda* på en höjdsträckning i hållmarkstallskog ca 900 m öster om utloppet från Hemmorvät (Marianne & Lars-Inge Larsson). Växtplatsen ansluter till kända förekomster inom *Etelhem* och *Buttle* socknar (Rosvall 1986, Petersson 2004b), men är så vitt känt inte noterad tidigare inom *Garda* socken. Nipsippa har på Gotland sitt starkaste fäste i Sverige. Den är medtagen som Nära hotad (NT) i rödlistan för Sverige (Gärdenfors 2010) och är föremål för ett åtgärdsprogram (Lindell 2007) samt upptagen inom EU:s Art- och Habitatdirektiv.

Gotlandssippa *Pulsatilla vulgaris* ssp. *gotlandica*

En ny växtplats för denna sällsynta gotlandsväxt hittades under våren 2010 i *Ardre* vid en skogsväg mellan Russvätar naturreservat och Torsburgen (Marianne & Lars-Inge Larsson). En ensam planta står vid skogsvägen och i skogen mot västsydväst har 161 stjälgkar inräknats. Avståndet till de närmaste exemplaren vid Russvätar är ca 900 m och till fyndplatsen på Millklint är avståndet runt 1 km. Denna lokal blir den åttonde på ön. För artens historik och övriga växtplatser på ön se Petersson (2009b). Denna för Gotland endemiska växt är föremål för ett åtgärdsprogram (Lindell 2007), är rödlistad som Sårbar (VU; Gärdenfors 2010) och upptagen i EU:s Art- och Habitatdirektiv.

Höstanemon *Anemone hupehensis*

Ett förvildat bestånd om ca 10 m² av denna odlade art sågs 2010 i ett vägdike och angränsade bete just norr om Medebys 1:10 i *Hejde* (Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson). Detta utgör blott det andra rapporterade fyndet på ön efter det att arten noterades 2008 som troligen kvarstående men spridd vid ett f.d. boställe nära Strå kalkbrott i *Bunge* (Petersson 2009a).

Strandfräne *Rorippa sylvestris*

Ett stort bestånd rapporteras från Visby plantskola nära Sigravjs i *Västerhejde* 2008 och 2010 (Hans Rydberg resp. Ola Malm i ARK). Detta är endast den nionde aktuella lokalen på ön. Under PGF funnen i beteshage 200 m nordnordväst Klints i *Lojsta* 1986 (Britt & Sven Snogerup), mycket rikligt på fuktig gräsmark (f.d. vall?) 400 m sydost Gandarve 1:86 i *Vänge* cirka 1987 (Jörgen Petersson), på fuktig trampad betesmark och vid brya väst om gården samt på ruderatmark just syd och norr bevattningsdammen vid Massarve i *Barlingbo* 1989 (Jörgen Petersson), vid ån cirka 600 m sydost Lilla Mörby i *Hörsne* 1992 (Anders Lekander), tio exemplar vid trappa till hus nära skjutbanorna syd Visborgs slätt i *Visby* 2003 (Jörgen Petersson), ruderatmark vid Terra Nova i *Visby* (Hjördis Stigell), fuktig vall 200 m väst File i *Othem* cirka 1990 (Bo Göran Johansson) samt som ogräs i trädgårdsland vid Sorby 1:16 i *Stenkyrka* 1987 (Ingrid Engquist).

Arten uppges först från Gotland av Wahlenberg (1824-26) vid vägar flerstädes (Herbarium Wahlenberg, UPS, det. B. Jonsell 1985). Kollekten i Herbarium Wahlenberg härrör möjligen från J. P. Rosén (reste på ön 1816-18), som på ett annat belägg i UPS anger vid vägar (det. B. Jonsell). Äldre fynd (i litteratur och herbarier) finns även från

Grötlingbo, Hemse, Klinte, Östergarn, Dalhem, Visby, Hörsne, Gothem, Othem och Lärbro. Strandfräne är en växt som troligen kommit in med vallfrö och som förorening i plantjord.

Fagerrönn *Sorbus meinichii*

Nya fynd av denna nordiska endem har inrapporterats under året med fem sterila träd 500 m sydsydväst till 150 m nordost ”Lilla Svinmyr” i *Etelhem* samt ett sterilt och ett fertilt träd 100 m ost södra delen av Långmyr i *Ardre* (Andreas Oxenstierna). År 2008 dessutom sedd med ett fertilt exemplar 100 m syd Albatrosstenen i *Östergarn* (Andreas Oxenstierna). Etelhemslokalerna ansluter till tidigare kända i området och ingår i det stora förekomstområdet mellan *Etelhem* och *Ardre* som redovisas av Hedrén (1994) och Högström (2003 a, b). Växtplatserna i *Ardre* och *Östergarn* är isolerade från de tidigare noterade. Arten är rödlistad som Sårbar (VU; Gärdenfors 2010) samt är upptagen i EU:s Art- och Habitatdirektiv.

Häckoxel *Sorbus mougeotti*

En fertil buske sågs på en hylla i kalkklinten söder om Stavklint i *Tofta* (Jörgen Petersson). Tidigare endast noterad med småplantor runt planterade träd vid Hamnterminalen i *Visby* (Björn Aldén enl. Johansson 1998). Det får anses som troligt att frön till årets buske kan ha transporterats med fåglar från Visby till den nya växtplatsen.



Häckoxel *Sorbus mougeotti*, Stavklint, *Tofta*, 6 juni 2010. Foto Jörgen Petersson.

Skärblad *Falcaria vulgaris*

Vid Sigtors i *Havdhem* finns skärblad sedan en tid i en rabatt och kring en björk i trädgården, där det är gott om plantor och den bedöms som omöjlig att utrota (Ingegärd Larsson genom Bengt Carlsson). Ett fynd gjordes också 2003 i vägkanten vid infarten till Kronholmens gård i *Västergarn* (Sofia Lund) samt ytterligare ett i en vägkant öster om Mulde bodar (Djauvik) i *Fröjel* 2007 (Henry Gudmundsson i ARK).

Med dessa noteringar är arten sedd på 14 lokaler under tiden för Floraprojektet (sedan 1983), men av dessa har en växtplats försvunnit i *Visby* p.g.a. vägbygge. För växtens historik på ön samt övriga fynd se Petersson (1999b, 2000, 2006, 2010a). Arten är i Rödlistan för Sverige (Gärdenfors 2010) upptagen som Starkt hotad (EN).

Hörsneloka *Heracleum platytaenium*

Nya växtplatser för denna i Norden sällsynta art sågs 2010 med plantor längs 40 m i åker- och vägkanter 200 m ostsydost kyrkan i *Ekeby* (Jörgen Petersson), med 30 plantor i vägkant vid Buters 2:3 söder om Line i *Hörsne* samt med 40 plantor i vägkant vid Langskog i *Gothem* (på de senare lokalerna noterad av Jörgen Petersson 2010, men känd på båda sedan minst fem år av Bo Hammar). Bo Hammar meddelar även en växtplats på en jordhög vid sista gårdarna längs vägen mot sydsydväst från Dibjärs i *Hörsne*. I PGF finns en notering 1993 av jätteloka vid vägen ca 1 km söder om lokalen i *Gothem*, vilket eventuellt kan röra denna art.



Hörsneloka *Heracleum platytaenium*, Munkebos, Norrlanda 9 juni 2006. Foto Jörgen Petersson.

Hörsneloka har först under senare år bestämts till rätt art (Lars Fröberg i Jonsell & Karlsson 2010). Tidigare tolkades den som jätteloka, *H. mantegazzianum*, men hörsnelokan har rundare bladflikar och jämförelsevis mer kompakt, lågvuxen byggnad än jättelokan. Den har förvildats från odling och har i Norden åtminstone tre tidigare kända förekomster i Danmark, en 1990-2001 vid Askersund i Sverige samt nu sju lokaler på Gotland.

Arten har på ön sina rikaste bestånd på vägkanter söder om Lina myr, mellan Dibjärs och Bunne/Buters i *Hörsne*. Härifrån är den känd sedan 1950-talet (Ingvar Nordin, muntl.). En rik förekomst på 450 m² växte i ett f.d. grustag vid Munkebos i *Norrlanda* 2006 (Jörgen Petersson). Slutligen noterades sterila plantor på krönet av åsryggen vid sommarstugorna sydväst om Hammars fiskeläge i *Norrlanda* 2002 (Jörgen Petersson).

Sammetsbockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *nigra*

En ny växtplats för denna i Sverige sällsynta växt noterades under året med cirka fem plantor i en välgkant 1,3 km norr Mickelbys i Gerum (Ingrid Angelöv conf. Jörgen Petersson). Ett fynd är tidigare gjort inom Levide socken 1,8 km norr om denna lokal 2002 (Jörgen Petersson i PGF). På Gotland har denna hårigare underart av bockrot blivit funnen inom 36 km-rutor under PGF. Ofta är den sedd i välgkanter, där den följer vägarna under längre sträckor t.ex. öster om Lina myr i *Hörsne* och *Gothem* samt på Bälsalvret i Bäl.

Första litteraturuppgift finns i Rosén & Wahlenberg (1821; övers.) ”ej rar, sällsynt i stora mängder”. Tidigaste belägg, utan datum eller närmare angiven lokal (övers.): ”i åkerkanter på Gotland” (J. P. Rosén i UPS), är säkerligen taget under Roséns resor på ön 1816-18. Arten är i Rödlistan för Sverige (Gärdenfors 2010) upptagen som Starkt hotad (EN).

Vanlig nässelsnärja *Cuscuta europaea* ssp. *europaea*

En ny växtplats hittades vid florainventering på ön Sildungen i *Gothem* (Gun Ingmansson, Jörgen Petersson). Den växte i en vik på öns sydvästra del med näringsrika tångvallar på sumpig strand, där den parasiterade inom 3 m² på de rika nässelbestånden. Med årets fynd är arten nu känd från sex aktuella lokaler på Gotland, varav tre utgör äldre växtplatser. En viss reservation måste dock göras då förväxling med strandsnärja, *C. e.* ssp. *halophyta*, i något fall inte kan uteslutas.

Växten parasiterar på nässlor, humle, kirskaål, tulkört och gulmåra. Nässelsnärja angavs för Gotland först av Landeberg (ms 1811, se Johansson 2010) och Rosén & Wahlenberg (1821), som anger växtplatser vid Norrgårde i *Sanda*, *Mästerby* och *Hammara*, men exakt art anses osäker av Johansson (1897). Förväxling med den på Gotland betydligt vanligare ljungsnärja, *C. epithymum* var. *epithymum*, kunde inte uteslutas. Första säkra uppgift blir då Eisen & Stuxberg (1869) från Prästgården i *Stenkyrka* (Molér). Det äldsta kända fyndet är samlat vid Anninge i *Hörsne* år 1851 (O. A. Westöö i S; Johansson 1897),

I litteratur och herbarier (belägg ofta ej kontrollerade) finns äldre uppgifter även

från Mattsarve i Rone 1894-1909 samt 1977 (K. Johansson i S, UPS, VI, E. Th. Fries i GB, LD, S, Th. Lange i S; Johansson 1897; R. Svensson & M. Wigren i UPS), Snausarve i Silte (Matsson enl. Johansson 1897), Hemse 1890 (E. Nordström i S), Burge i Levide 1880 (Ahlfvengren i LD; Ahlfvengren 1888), på Lilla Karlsö i Eksta först samlad 1852 (O. A. Westöö i VI, N. C. Kindberg i LD, C. Kolmodin i UPS; Ahlfvengren 1888), Torsburgen i Kräklingbo (O. A. Westöö enl. Johansson 1897), Gandarve i Dalhem före 1888-1910 (E. Th. Fries i S; A. Nilsson enl. Ahlfvengren 1888), Vallstena 1908 (O. Olsson i VI), Friggars i Boge 1945 (E. Th. Fries i GB, LD, S, UPS), Lummelunda 1892 (C. O. U. Montelin i S), Takstens i Lärbro 1883 (J. Schenholm i VI) samt på Falholmen i Fleringe först funnen av C. Hartman (Johansson 1897).

Nässelsnärja finns fortfarande kvar på Lilla Karlsö i Eksta, där flera växtplatser setts under senare år t.ex. 300 m nordväst Myren, Kuren, Suder Vagnhus, Hästgang och vid Norder Vagnhus (Anncatrin Hjernquist, Gun Ingmansson), vid gård 600 m sydsydost och på stranden 650 m sydsydost Friggars i Boge 1988 (Anita och Leif Stridvall) samt på Falholmen i Fleringe, där den noterades 1985 i en torräng på strandgrus växande på gulmåra och tulkört (Gotlands Botaniska förening). Förutom årets växtplats även sedd 200 m sydost Bondvik i Vamlingbo 1983 (Stig Högström) samt som riklig på nässlor,



Vanlig nässelsnärja *Cuscuta europaea* ssp. *europaea*, Sildungen, Gothem 27 juli 2010.

Foto Jörgen Petersson.

kirskål och humle vid uthus och bakom ladugård vid Bopparve 1:36 i *Eksta* 1984-2008 (Gun Ingmansson), men troligen gammal på växtplatsen enligt ägaren.

Späd ögontröst *Euphrasia stricta* var. *tenuis*

Vid ängsinventering under sommaren 2010 konstaterades denna slättergynnade växt på två nya aktuella lokaler (Jörgen Petersson; Petersson 2010b). Dels återfanns den med cirka 260 plantor i två bestånd på en äldre växtplats i ängten öster om Rums i *Grötlingbo*, där den tidigare noterats 1974 (Karlsson 1984). Dessutom hittades den med cirka 400 exemplar i Malesängens (Prästängens) norra del i *Eskelhem*. Från denna socken antecknad under första hälften av 1900-talet (E. Th. Fries ms). Späd ögontröst är därmed funnen på 18 lokaler under Floraprojektets tid (sedan 1983), men är redan utgången från åtminstone tre av dessa. För denna växts historia på Gotland samt andra lokaler hänvisas till Högström & Fåhræus (1983), Petersson (1989, 1995, 2002, 2006) och Croneborg (2001).

Flerårig pipört *Centranthus ruber*

Några bestånd växte 2010 utanför en tomt nära en stig nedom P-platsen vid Ygne fiskeläge i *Västerhejde* (Gun Ingmansson). Fyndet är det tionde på ön för denna odlade växt, som varaktigt verkar etablera sig i grovt kalkgrus. Så har skett även mittemot



Stjärnklocka *Campanula poscharskyana*, Adelskatan, Visby 1 november 2010.

Foto: Marita Westerlind

Träffpunkt Gotland i *Visby* (Petersson 2006) samt framförallt norr om Bläse i *Fleringe*, där den fortsätter att sprida sig (Petersson 2009a). I övrigt känd från vägkanter, gator, soptippar m.m. För växtens historik på Gotland se Johansson & Larsson (1997).

Stjärnklocka *Campanula poscharskyana*

Ny för Gotland. Odlad växt funnen spridd på Adelsgatan i *Visby* (Marita Westerlind).

Hampflockel *Eupatorium cannabinum*

En planta hittades 2009 och 2010 på en jordhög just sydost Linds växthus i *Visby* (Liselotte Jansson). Inkomstsättet är okänt, men troligen spridd med växtmaterial från det närbelägna växthuset. Den i övrigt enda aktuella växtplatsen är belägen på en fuktig strand norr om Gnisvärd och just söder om skjutfältsgränsen i *Tofta* 1999-2010 (Torbjörn Lindell; Petersson 2000). Arten är först uppgiven från Gotland med en kartprick nära Burgsvik i *Öja* i Hulténs växtatlas (1971), men bakgrunden är inte känd (Petersson 2000).

Rödfibbla *Pilosella aurantiaca* ssp. *aurantiaca*

Sedd med 3-4 plantor blommande i torr vägkant vid Tullebo, mellan Axelsro och Kneippbyn, *Västerhejde* 2010 (Ola Malm i ARK). På Gotland en odlad växt som sprider sig just till vägkanter, utkasthögar och liknande miljöer nära trädgårdar. Vi har sex fyndplatser under senare år. Johansson (1998) redogör för växtens status på ön. Tillkommer gör två lokaler i *Visby*: cirka 50 plantor på trottoar vid S:t Nicolaigränd i Innerstaden 2004 (Lizz Jillhed, Gun Ingmansson) samt cirka fem exemplar i blom samt många rosetter i vägkant nära Chokladvillan på Talludden 1997 (Anders Lekander).

Luddvårlök *Gagea villosa*

Cirka sju exemplar växte under trollhasseln i DBW:s botaniska trädgård i *Visby* 2010 (Jörgen Petersson). Härifrån troligen först noterad under 1970-talet, kvar 1977, då den fanns i trädgårdens norra del under en nu borttagen häck samt på en grusgång (Ingvar Nordin, Lars-Åke Pettersson; Nordin 1981, Nilsson & Gustafsson 1985). Luddvårlök är nu noterad på 16 lokaler under senare år, varav den i *Stånga* samhälle har ett stort antal växtplatser. Luddvårlök är upptagen som Sårbar (VU) i senaste Rödlistan för Sverige (Gärdenfors 2010). För artens historik på ön samt övriga växtplatser se Johansson & Larsson (1984), Zerneck (1987), Petersson (1999a, 2002a, b, 2003, 2004a, 2009a).

Kirgislök *Allium hollandicum*

Två exemplar hittades på en vägkant 800 m öster om Jakobs i *Eksta* (Gun Ingmansson). Ett tidigare inte publicerat fynd gjordes med en planta på en utkasthög sydväst om motorbanan på Galgberget i *Visby* 1999-2000 (Sven Atlinger i PGF). Fynden innebär att fem noteringar nu gjorts på Gotland av denna odlade art, som oftast hittas i vägkanter och på utkasthögar. Övriga växtplatser är funna i *Hemse*, *Hejde* och *Björke*, se Johansson (1998) och Petersson (2002a).



Hampflockel *Eupatorium cannabinum*, på växtplatsen i Gnisvärd, Tofta. Foto: Marita Westerlind

Ekorssvingel *Vulpia bromoides*

En isolerad förekomst på 6 m² visades 2010 i en sandgrop 1,5 km nordnordväst från ursprungsbeståndet (Torbjörn Lindell). Detta gräs blev först funnet på ön 1995, då det växte rikligt i sanddynen vid en körväg mellan tennisplanen och restaurangen på Tofta strand i *Tofta* (Torbjörn Lindell; Petersson 1996). Växten har sedan upptäckten expanderat ordentligt och täcker nu stora områden i bar sand mellan badrestaurangen och Livräddningssällskapets byggnad, spridda exemplar fanns även norrut mot pensionatet och Smågårde naturskog 2008 (Torbjörn Lindell, Gun Ingmansson; Petersson 2010a). Ekorssvingel har nu tre lokaler på ön alla i *Tofta*, varav de sydliga har mer eller mindre kontinuerlig utbredning. Arten är i Rödlistan för Sverige (Gärdenfors 2010) upptagen som Starkt hotad (EN).

Litteratur:

- Ahlfvengren, F. E. 1888. Växtgeografiska bidrag till Gotlands flora. – Bot. Notiser 1888: 113-116.
- Croneborg, H. 2001. Upprättande av åtgärdsprogram för tidigblommande ögontröst på Gotland. Delrapport hösten 2001. Stencil. – Länsstyrelsen i Gotlands län. Livsmiljöenheten, naturvård. Visby.
- Eisen, G. & Stuxberg, A. 1869. Gotlands Fanerogamer och Thallogamer. – Uppsala.
- EUs Art- och Habitatdirektiv, Bilaga/Annex 2 och 4. Rådets direktiv 92/43/EEG.
- Fries, E. Th. manuskript utan årtal. Fries anteckningar i egna exemplaret av Johansson 1897 (förvaras hos Gotlands Botaniska förening).
- Fåhræus, G. & Högström, S. 1985. Nyheter i Gotlands flora 1984. – Rindi 5: 11-21.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hedré, M. 1994. En population av avarönn, *Sorbus teodori*, på östra Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 88: 13-15.
- Hultén, E. 1971. Atlas över växternas utbredning i Norden. 2:dra upplagan. – Stockholm.
- Högström, S. & Fåhræus, G. 1983. Nyheter i Gotlands flora 1983. – Rindi 3: 6-15.
- Högström, S. 2003a. Fagerrönn på Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 97: 15-22.
- Högström, S. 2003b. Inventering av fagerrönn på Gotland 2000. – Rindi 23: 65-79.
- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. – K. V. A. Handl., Bd. 29:1.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1984. Luddvårlök i Stånga. – Rindi 4: 69- 70.
- Johansson, B. G. 1988. Nyheter i Gotlands flora 1987. – Rindi 8: 19-30.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1996. Odlade växter i Gotlands natur I. – Rindi 16: 87-199.
- Johansson, B. G. & Larsson B. † 1997. Odlade växter i Gotlands natur II. – Rindi 17: 47-139.
- Johansson, B. G. 1998. Odlade växter i Gotlands natur III. – Rindi 18: 51-161.
- Johansson, B. G. 2010. Simeon Landeborgs Flora Gothlandica. – Rindi 30: 55-145.
- Jonsell, B. (red.) 2000. Flora Nordica 1. – Stockholm.
- Jonsell, B. (red.) 2001. Flora Nordica 2. – Stockholm.
- Jonsell, B. & Karlsson, T. (red.) 2010. Flora Nordica 6. – Stockholm.
- Karlsson, T. 1984. Early-flowering taxa of *Euphrasia* (Scrophulariaceae) on Gotland, Sweden. – Nord. J. Bot. 4. Copenhagen.
- Karlsson, T. 1997. Förteckning över svenska kärlväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 91: 241-560.

- Karlsson, T. 2002 a. Nyheter i den svenska kärlväxtfloran I. Ormbunksväxter - jordröksväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 96: 75-93.
- Karlsson, T. 2002 b. Nyheter i den svenska kärlväxtfloran II. Korsblommiga - flockblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 96: 186-206.
- Karlsson, T. 2002 c. Nyheter i den svenska kärlväxtfloran III. Fjällgröneväxter - flockblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 96: 234-255.
- Karlsson, T. 2003. Nyheter i den svenska kärlväxtfloran IV. Enhjärtbladiga växter. – Svensk Bot. Tidskr. 97: 179-197.
- Landeberg, S. ms 1811. Flora Gothlandica. – Manuskript inlämnat till Kungliga Vetenskapsakademien (se Johansson 2010).
- Lindell, T. 2007. Åtgärdsprogram för nipsippa och gotlandssippa, 2006-2010. – Naturvårdsverket. Rapport 5672.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Den Nya Nordiska Floran. – Tangen, Norge.
- Nilsson, Ö. & Gustafsson, L.-Å. 1985. Projekt Linné: slutrapport. – Svensk Bot. Tidskr. 79: 319-328.
- Nordin, I. 1981. Kom rosor och salvia. – Press förlag. Karlstad.
- Petersson, J. 1989. Nyheter i Gotlands flora 1988. – Rindi 9: 3-15.
- Petersson, J. 1995. Nyheter i Gotlands flora 1994. – Rindi 15: 4-17.
- Petersson, J. 1996. Nyheter i Gotlands flora 1995. – Rindi 16: 14-33.
- Petersson, J. 1999 a. Nyheter i Gotlands flora 1997 och 1998. – Rindi 19: 3-23.
- Petersson, J. 1999 b. Hotade växter på Gotland. Del 2: Sårbara arter. – Rindi 19: 59-118.
- Petersson, J. 2000. Nyheter i Gotlands flora 1999. – Rindi 20: 11-17.
- Petersson, J. 2002a. Nyheter i Gotlands flora 2001. – Rindi 22: 3-16.
- Petersson, J. 2002b. Vårexkursion till Storsudret söndagen den 29 april 2001. – Rindi 22: 31.
- Petersson, J. 2003. Nyheter i Gotlands flora 2002. – Rindi 23: 47-64.
- Petersson, J. 2004a. Nyheter i Gotlands flora 2003 och 2004. – Rindi 24: 3-25.
- Petersson, J. 2004b. Inventering av nipsippa, *Pulsatilla patens*. – Rindi 24: 26-34.
- Petersson, J. 2006. Nyheter i Gotlands flora 2005 och 2006. – Rindi 26: 123-146.
- Petersson, J. 2009a. Nyheter i Gotlands flora 2008. – Rindi 29: 3-19.
- Petersson, J. 2009b. Inventering av gotlandssippa *Pulsatilla vulgaris* ssp. *gotlandica* våren 2009. – Rindi: 29: 64-73.
- Petersson, J. 2010a. Nyheter i Gotlands flora 2009. – Rindi 30: 18-35.
- Petersson 2010b. Återinventering av gotländska ängen 2010. – Rapporter om natur och miljö nr 2010:18. Länsstyrelsen i Gotlands län. Visby.
- Rosén, J. P. & Wahlenberg, G. 1821: Gotlandiae plantae rariores. – Nov. Act. Ups. Ser. II Vol. VIII. Uppsala.
- Rosvall, T. 1986. Sippor. – Rindi 6: 4-22.
- Sturevik, B. 1984. Millumträsk i Elinghemsmyr 15 juli 1984. – Rindi 4: 83.
- Wahlenberg, G. 1824-26. Flora Svecica. – Uppsala.
- Zerne, I. 1987. Luddvärlök i Stånga – en inventering. – Rindi 7: 31-34.

Hjorttungan åter i tryggt förvar på Stora Karlsö

ARON HEJDSTRÖM

Den ovanliga ormbunksväxten hjorttunga (*Asplenium scolopendrium*) växer åter på Stora Karlsö. Efter en sensationell upptäckt i början av 1900-talet minskade antalet plantor tills växten slutligen försvann helt under 80-talet. I skymundan frodades dock en planta på Enehusa i Skåne, och det är nu denna som hittat sin väg tillbaka till ön.

Torsdagen den 24 juni i år återfördes hjorttungan till Stora Karlsö. Utplanteringen gjordes av Stellan Hedgren från Länsstyrelsen på Gotland och till växtplats valdes grottan Stora Förvar på öns norrsida. Sveriges radios program Naturmorgon fanns också på plats för att bevaka den historiska händelsen. I vanliga fall är det strängt förbjudet att föra in eller plantera växter på ön men i det här fallet gjordes ett undantag.

– Från Länsstyrelsens sida är vi rätt säkra på att det faktiskt är samma individ som en gång togs härifrån, berättar Stellan. Därför är det ingen manipulation av naturen utan snarare ett återställande, och ett som nog är unikt i Sverige, fortsätter han.

– Tack vare att någon tog den från ön en gång så har den ju faktiskt räddats kvar åt eftervärlden, kommenterar Karlsöklubbens Petter W Rimfors.

Det började med att Karlsöklubbens dåvarande VD, Olof Thomsson, fick mycket oväntad e-post i april 2009. Zooekologen Håkan Hallander hade i sitt orkidéväxthus i Skåne något som han trodde Karlsöklubben kunde vara intresserade av: flera exemplar av den ovanliga ormbunksväxten hjorttunga (*Asplenium scolopendrium*). Och inte nog med det, själva moderplantan hade kommit från beståndet på Stora Karlsö!

– Min mor och morbror, Märta Hallander och Torsten Gislén, som båda var mycket naturintresserade besökte Stora Karlsö under 20-talet, berättar Håkan. Vid besöket blev de visade runt ön av karlsöklubbens vaktare, eller eventuellt fyrvaktaren. Deras stora naturintresse och kunskap och deras modiga och



Aron Hejdström med Hjorttungan som ska utplanteras.

våghalsiga klättrade i fågelbergen väckte vaktarens beundran. Som belöning för detta fick min mor ett urblåst sillgrissleägg och Torsten en liten planta av hjorttungan.

Håkan minns också att plantan kom från en grotta, en första gissning var Stora Förvar. Det tror dock inte Stellan Hedgren.

– Det verkar synnerligen osannolikt att den skulle funnits i Stora Förvar, utan att ha upptäckts av någon av alla de arkeologer och botanister som grävt och trampat där. Det finns inte heller några andra uppgifter om att hjorttungan skulle vuxit i den grottan, säger Stellan.

Att plantan ändå kommer från Stora Karlsö tror Stellan är helt rimligt. Han är inte heller främmande för att låta göra en DNA-analys och jämföra resultatet med de från gamla pressade exemplar som insamlats på Stora Karlsö för att få detta bekräftat.

Den information Håkan har om plantan är huvudsakligen muntlig, och detaljerna är inte helt säkra. Under en intervjun diskuterar vi möjliga växtplatser vid sidan av Stora Förvar. De uppgifter som finns i karlsöliteraturen är grottorna Korphålet och Rindhålet, båda belägna i västerberget strax norr om fyren. Det var i Korphålet som fotografen Bengt Berg först skymtade hjorttungan då han 1914 hängde i en luftballongkorg utanför grottans mynning för att fotografera sillgrisslor. Han blev alldeles till sig av upptäckten och skrev i sin bok om ön "Jag vågade knappt tro mina ögon. Där fanns nämligen en skatt som för all framtid skall vara kronjuvelen bland Karlsös rikedomar." Bengt Berg hade inte möjlighet att ta sig in i grottan från sin korg och det dröjde ända till 1922 innan fyndet säkert kunde bekräftas. Den 17 juni detta år placerade man en special-



Stellan Hedgren har planterat hjorttungan i Stora Förvar.

konstruerad steg mot grottöppningens nedre kant och vaktaren Kalle Karlsson kunde under Wöhlens spända blick klättra upp till grottan och hämta några blad. Vid detta besök hittades 14 plantor, vilket var färre än Berg hade sett 1914. En av dessa plantor sändes till Linnéträdgården i Uppsala. Dagen efter besöktes även Rindhålet och där hittades fem plantor. Senare besök anger att det 1952 fanns två exemplar och 1976 endast ett exemplar i Korphålet. Det senaste besök gjordes med anledning av att Sveriges speleologförbund skulle ge ut en skrift om grottorna på Stora Karlsö. Den enda kvarvarande hjorttungan fotograferades och växtplatsen, i taket en dryg meter in i grottan, märktes ut på en karta. Under sensommaren 1984 rasade ett stort parti av klippkanten vid Korphålet och Rindhålet och detta blev troligtvis slutet för hjorttungan. Från flera håll finns det också teorier om att sillgrisslornas kolonisering av Korphålet ver-

kade negativt på beståndet och att detta var en anledning till dess tillbakagång.

Den hittills enda kända skriftliga källan om Märta och Torstens besök på Stora Karlsö finns i deras mors dagbok. Där finns en notering om att gotlandsbesöket, inklusive Stora Karlsö, inföll 20-24 juli 1924, alltså två år efter det att Kalle Karlsson först besökte Korphålet. På inbjudningskortet till Karlsöklubbens tördjakt den 14 augusti 1922 stod "Stegen till Korphulet reses, om tillräckligt antal deltagare anmäla sig." I boken "Stora Karlsö 1880-1980" hävdar författarna att stegen blev en attraktion. Kanske var stegen rest även vid senare tillfällen och kanske var det Märta och Torstens mod att klättra upp till Korphålet som belönades med en planta av hjorttungan.

Hur det än var med detta så förde Torsten sin värdefulla gåva till föräldrarhemmet Björkliden i Jönköping där den blev trädgårdens "piece de la resistance" och visades upp med stor stolthet för nästan alla gäster. Detta är något som Håkan själv har många minnen av. När Märta och Torstens mor dog 1948 flyttades den välmående plantan över till Märtas hus och trädgård, också den i Jönköping. Efter 37 år flyttades hjorttungan igen, denna gång till Håkans eget hem Enehusa i Skåne. Redan vid flytten till Skåne funderade Håkan på att återföra plantan till Stora Karlsö. En första förfrågan skickades också till Karlsöklubben i början av 90-talet men något svar kom aldrig och det hela rann ut i sanden. Under större delen av sin fastlandsvistelse frodades plantan och växte till som mest 60 centimeter i diameter och med 50 centimeter långa blad. För åtta-tio år sedan inträffade också det märkliga att först en och sedan flera småplantor av hjorttunga kom upp i Håkans orkidéväxthus. Plantan från Stora Karlsö växte då fritt ett tiotal meter från växthuset och Håkan ser ingen annan rimlig moderplanta än just Karlsöplantan.



När så ett jordgubbsland skulle anläggas hos Hallanders och den ålderstigna plantan först fick flytta och sedan tog stryk av tuvmyror väcktes åter tanken på att återföra plantan till sin ursprungsplats innan det var för sent.

Den här gången gick det också bättre. Karlsöklubben tackade ja, tillstånd beviljades av Länsstyrelsen och plantan emballerades väl och skickades med posten. Med till Gotland följde också några av de unga plantorna från växthuset. Den numer världsvana ormbunksplantan fick så slutligen en plats vid Stora Förvars östra vägg, väl synlig för besökare att skåda. Som öns tillsynsman under augusti hade jag själv äran att plantera ut några av småplantorna som komplement till den stora för att öka chansen för växtens fortlevnad på ön.

Hjorttungan från Stora Karlsö har en spännande historia. Kanske kommer den att skrivas om, kompletteras eller bara utvecklas i framtiden. Säkert är i alla fall att återinplanteringen är en milstolpe i Stora Karlsös botaniska historia. Efter 86 år har denna kronjuvel bland Karlsös rikedomar återvänt och till skillnad från tidigare har nu var och en som besöker ön möjlighet att se den rara växten.

FAKTARUTA

Hjorttunga *Asplenium scolopendrium*

Hjorttungan är en ormbunksväxt och växer vanligtvis på skuggiga och fuktiga platser såsom grottor och håligheter i kalksten. Den känns lätt igen på sina grön-glänsande och läderartade blad som kan bli 5 centimeter breda och upp till 50 centimeter långa. Hjorttungan är väldigt ovanlig i Sverige idag och växer bara vilt på två lokaler i Halland och tre på Gotland, inklusive Stora Karlsö. Den är upptagen som Starkt hotad på den Svenska rödlistan över hotade arter och är fridlyst. Hjorttungan har sitt huvudsakliga utbredningsområde i mellaneuropa.

Källor

Intervjuer med Håkan Hallander, Stellan Hedgren, Malte Kronholm, Petter W Rimfors och Olof Thomsson.

Arén, Engh m.f. Svenska grottor nr 1 - Grottorna på Stora Karlsö. Sveriges Speleolog-förbund. 1979.

Christiansen, Jacobson m.f. Stora Karlsö 1880-1980. PRESS'FÖRLAG 1980.

Den virtuella floran, Hjorttunga - <http://linnaeus.nrm.se/flora/orm/polypodia/asple/asplsco.html>
Ingmansson, Gun. Rindi Nr 2-3 1995: Stora Karlsös kärlväxtflora. Gotlands Botaniska Förening. (s 66)

Johansson, Valton. Karlsöklubben - minnesskrift 1948. Karlsö Jagt- och Djurskyddsförenings AB

Länsstyrelsen i Hallands läns hemsida, www.lansstyrelsen.se/halland

Mossberg, Bo och Stenberg, Lennart. Den nya nordiska floran. Wahlström & Widstrand 2003.

De äldsta fynden av murreva (*Cymbalaria muralis*) i Visby

PER STOBÆUS

Murrevan (*Cymbalaria muralis*) och den gula nunneörten (*Pseudofumaria lutea*) är två växter som pryder Visbys gamla murar med sina vackra blommor. De tillhör stadens karaktärsväxter, men är faktiskt ganska sent inkomna i den gotländska floran. De härstammar från södra Europa och har i Visby funnit en växtlokal som påminner om hemmiljön. Det finns ett par vittnesbörd från 1800-talet om hur murrevan acklimatiserades och förvildades. Dess förekomst i Visby rapporterades 1855 av läroverkslektorn i Uppsala Manfred Mustafa Floderus (1832–1909) och läraren i naturvetenskap i Visby Oscar Anian Westöö (1819–1901). Den fanns i trädgårdar i staden och hade tidigare även vuxit vid en väg ovan Snäckgårdet. Floderus och Westöös fynd tillhör de äldsta i landet; arten hade redan 1841 observerats förvildad i Gävle. I Visby dröjde det uppenbarligen en tid innan murrevan etablerades ordentligt. Läroverksläraren i Visby C. A. E. Lénström (1848–1935) berättar att han 1881 av en kollega uppmärksammades på några exemplar intill Burmeisterska huset, där lasarettsläkaren Gustaf Magnus Bolling (1839–1901) bodde. Lénström kände igen växten från sina utlandsresor och konstaterade att det var murreva (som vid denna tid kallades *Linaria cymbalaria* och tidigare hade kallats *Antirrhinum cymbalaria*). Han fann saken så anmärkningsvärd att han skickade ett pressat växtprov och en beskrivning av lokalen till redaktören för Botaniska Notiser Otto Nordstedt (1838–1924) i Lund. I Botaniska Notiser 1884, s. 46 omnämndes Lénströms fynd och där rapporterades även att växten fanns vid Kalmar slott. I dag påträffas murrevan lite varstans i Visby och glädjande nog finns den ännu kvar på muren invid Burmeisterska huset, där Lénström hittade den för ungefär hundra-trettio år sedan. Hans brev till Nordstedt förvaras nu i Lunds universitetsbiblioteks handskriftsavdelning, Samling Otto Nordstedt, Autografsamling. Den pressade murrevan från 1881 ligger ännu kvar. Brevet återges här nedan i sin helhet.



Wisby d. 5 Dec. 1881

Högädle Herr Dr O. Nordstedt
Lund!

Händelsevis en dag under loppet af Oktober månad denna höst blef jag genom en lärare vid härvarande högre allmänna läroverk, som intresserar sig för den botaniska vetenskapen, uppmärksamgjord på att en ovanlig "Antirrhinum" (såsom han trodde) växte i springorna på en kalkstensmur inom staden. Det anade mig ögonblickligen, att det antagligen vore någon *Linaria*, och, åtföljd af sagesmannen till det uppgifna stället besannades min förmodan, i det jag till min förvåning fann att växten i fråga var *Linaria Cymbalaria*, som riktigt frodades i murens springor inom ett dock temligen inskränkt område. Den har en mängd både blommor och blomknoppar. Jag har varit i tillfälle att utomlands se den växa på kalkstensmurar under alldeles samma förhållanden, och skiljer sig den här i Visby förekommande, så vidt jag kan se, på intet sätt till habitus eller förekomst från den i utlandet iakttagna. Med synnerlig sorgfällighet har jag aktat mig för att omnämna den rara växtens förekomst för skolgossarna, för att de ej skulle



plocka bort och utrota henne. Stadsläkaren Dr Bolling, som bor alldeles i närheten af växtplatsen, har jag upplyst om fyndet, och han förklarade att han mycket väl kände till växten, såsom varande *Linaria Cymbalaria*, och hade han åtminstone ”i 3 år” sett den på uppgifne plats, men med flit förteगत dess tillvaro. Jag har tagit utaf ett stycke stjelk och pressat, för att Ni må kunna öfvertyga Er om riktigheten af min utsago, att växten är *Linaria Cymbalaria*. Huru växten kommit att slå rot på muren och hvarifrån den kommit, kan ej med säkerhet afgöras, men efter hvad adjunkten Vestöö (lärare i naturvetenskap vid läroverket, men tjänstledig) för mig uppgifvit, skulle växten förekomma eller förekommit på något eller några ställen här i staden såsom krukväxt (ampel) i boningsrum och möjligen derifrån genom utkastad jord kommit att förvilda sig. Hos Dr Bolling har den aldrig funnits såsom krukväxt, hvarför den ej derifrån kunnat utkomma och förvilda sig. Emellertid tycks den trifvas utmärkt väl här och ej underligt, då, som bekant, Gotlands klimat är mycket mildt.

Som en liten notis härom möjligen kunde intressera läsarne af ”Botaniska Notiser”, som jag äfven håller mig med – ifall Ni tycker, det kan vara skäl omnämna saken, har jag velat lemna Er detta meddelande. –

Högaktningsfullt

C. A. E. Lenström,

Fil. Kand., t.f. lärare i botanik vid härvarande högre allmänna läroverk inom kl. 3–7.

¹ K. Johansson, *Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk behandling af dess kärlväxtflora* (Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens handlingar 29:1), Stockholm 1897, s. 153.

² Nils Hylander, *Prima loca plantarum vascularium Sueciae. Plantae subspontaneae vel in tempore recentiore adventitiae. Första litteraturuppgift för Sveriges vildväxande kärlväxter jämte uppgifter om första svenska fynd. Förvildade eller i senare tid inkomna växter* (Supplement till Svensk Botanisk Tidskrift 64, 1970), s. 244.

³ Jag tackar bibliotekarie Marika Hallström, som uppmärksammat mig på brevet.

Knackelie gör ängsslåttern lättare

ANDERS DELIN

Den 27 feb. 2010 träffade jag Staffan Lundaahl på Skydda Skogens årsmöte i Örebro och fick anledning att prata om något helt annat än skyddsvärda gammelskogar som huggs ned, nämligen knackeliar. Staffan är smed och följaktligen specialist på hur man skapar skarpa egg, och han driver tillsammans med Evert Larsson företaget Liebruk som utför lieslåtter åt länsstyrelser och andra. Staffan och Evert har introducerat knackelien i Sverige och använder den i sitt sommararbete med slåtter.

När Staffan och jag samtalade om liar kom ett minne från 1966 fram. Jag var på resa med familjen i Frankrike och vi hade fått logi på ett litet lantbruk i Massif Central. Ägaren höll på med slåtter och terrängen var brant, så han slog med lie. Han var utom synhåll, men då och då hörde man ett metalliskt knackande från ängen, och när han kom hem såg jag att han hade ett litet städ i bakfickan.

Staffan kunde förklara vad det var jag hade hört och sett. Knackelien används i större delen av Europa. Han har sett den i bruk i Rumänien och han importerar liar från Ryssland. Knackelien är ganska lite härdad, så att dess egg kan kallsmidas. I takt med att den nöts ned smider man fram en ny egg. Fördelarna är flera. Det går att göra en egg som är skarpare. Man kan ha med sig städet och hammaren ut på ängen och upprepa proceduren vid behov. Man använder stålet fullt ut – inget går förlorat genom lieslipning, bara lite vid som slits av under slåttern och vid bryningen. Ytterligare en fördel med Staffans och Everts företag är att de säljer lieorv, som är mycket bra, och att de ger kurser både i att knacka lien och skära gräset med den.

Jag hade den storaturen att träffa Staffan igen vid Åfallets skogsfestival i Haddebo i södra Närke den 16 juli 2010. Han hade då med sig full utrustning och gav mig en timmes lektion i att knacka den ryska lie som han säljer. Städet smider han själv. Det är inte större än handtaget på en slidkniv, men förstås tyngre, och har en spets i ena ändan, som kan bankas ned i en stubbe. Den andra ändan är formad som en halv cylinder. Man finner en lagom hög sten att sitta på, stöder lien på högra eller vänstra låret så att eggen ligger rätt på städet, och knackar eggen med en liten hammare. Det är märkligt att se hur eggen växer fram under knackningen. Stålet är så mjukt att man lätt knackar fram en dryg millimeter, som då blir mycket tunn. Det tar många minuter att knacka hela eggen, men det passar bra att sitta och vila sig emellan varven med det tyngre slätterarbetet.

Jag köpte en komplett utrustning bestående av orv, lie, städ, hammare och bryne för en mycket rimlig summa pengar och for hem och satte igång med ängen på tomten. Det gick på en dag, det som jag vanligen brukar använda minst ett par dagar till. Lien glider fram på marken. Spetsen är lite uppåtböjd som på en skida, så att inte skär ner i jorden

så lätt. Eggen är parallell med markytan och den skär både grova och klena stjälkar och strån bättre än den vanliga svenska lie jag hittills har använt. Man måste bryna var femte minut, och efter ett par timmars arbete kan man behöva smida ut eggen igen, men arbetet är lätt, som det inte tidigare har varit.

Eftersom botanister numer har hand om en stor del av ängsskötseln i Sverige finns det stor anledning för oss att bekanta sig med denna perfekta teknik, som gör arbetet till en glädje i stället för en plåga. Bäst är nog att inte bara köpa grejorna utan även en kurs i hur man gör.

Adresser till Liebruk: Evert Larsson, Ölme Västkärr 4, 68194 Kristinehamn, tel. 0550-31251, Epost:lirorv@telia.com och Staffan Lundaahl, Älvsjöhyttan, 68090 Lesjöfors, tel. 0590-23092 .



Snart dags för slåtter. Kullands högård, Gerum 16 juni 2009. Foto: Marita Westerlind

Knärot *Goodyera repens* är Årets växt 2011

GUN INGMANSSON

Varje år väljs en art till Årets växt av Svenska Botaniska Föreningen. Kanske minns någon att vi t.ex. hade ett upprop om ängsskära år 2008, som sedan resulterade i en artikel (Rindi 28:65-67), då alla aktuella fynd presenterades. Årets växt är oftast minskade, ibland hotad. Kanske saknas kunskap om statusen, trots att så många landskap har gjort ingående inventeringar. Årets växt 2011 är knärot – en orkidé.

Knärot verkar minska i Sverige som helhet och har nyligen förts upp på rödlistan 2010 i kategori NT (nära hotad). Helst vill knärot ha äldre, orörd gran- eller tallskog för att trivas. Minst 60 år bör skogen vara, så dagens intensiva skogsbruk gör att växtplatserna minskar.

I Norden finns knärot även i Finland, där den nog inte är ovanlig, och i Norge där den är ovanlig. I Danmark är den mycket sällsynt och på Island saknas den helt.

På Gotland har den aldrig varit vanlig. Den föredrar sandigt underlag, barrskogar och lövskogsområden med tämligen hög markfuktighet. Den kan växa även i barrskog på hård kalksten, men då med rötterna i ett tjockt mosstäck så att den slipper närkontakt med kalken. Den står helst skuggigt, men ibland även ganska solexponerat, t.ex. i kanten av mjölonmattor mellan rand- och stranddynor på Gotska Sandön.

Knärot blommar sent, i juli och augusti, och är inte så lätt att upptäcka. Många gånger är den steril och då får man leta efter de vintergröna, mörkgröna bladen som är samlade i en rosett vid marken. De är äggrunda och har en speciell nätådring. Stjälken är inte särskilt hög, kanske en decimeter, och den är finhårig längst upp. Blommorna är små, doftande, vita och körtelhåriga, vilket gör att hela blomaxet på nära håll upplevs som luddigt. Fruktsällningen kan stå kvar över vintern. För att de små, nästan stoftlika fröna skall gro måste de



hitta en speciell svamp (mykorrhiza) att samverka med. Hela det underjordiska partiet kan vara helt genomvävt av svampmycel. Den kan också föröka sig med hjälp av utlöpare från sin jordstam. I spetsen kan ett skott bildas på hösten, som sedan övervintrar. Knärot växer ofta i små grupper.

Var kan man då finna knärot på Gotland? I vårt floraprojekt har vi ca 65 kända lokaler från socknarna Sundre, Vamlingbo, Eksta, Ardre, Gammelgarn, Kräklingbo, Anga, Norrlanda, Tofta, Hörsne, Gothem, Vallstena, Bäl, Hejnum, Hellvi, Stenkyrka, Rute, Hangvar, Fleringe, Hall och Fårö; de flesta på Gotska Sandön. Väl kända lokaler är t.ex. Torsburgens och Herrgårdsklints nordostsidor, Gothemhammar vid fornborgen och området nordost om Stenkyrkehuk.

Vi vill nu att du rapporterar var du har sett knärot på Gotland! Även om du tror att lokalen är välkänd är det av intresse. Räkna antalet blomstjälkar och/eller bladrossetter. Anteckna sedan exakt växtplats och vad det är för biotop (t.ex. mossrik granskog). Om du upptäcker några hot mot beståndet är det också värdefullt att få med. Vi måste få in rapporten senast den 10 oktober. Om du vill rapportera på en särskild blankett för det här ändamålet, finns den att hämta på www.sbf.c.se under Årets växt 2011. Det går även bra att rapportera på Artportalen. Självklart tar vi emot dina uppgifter även per telefon och post. Kanske vill du ha exakta lokaluppgifter för en viss socken? Hör av dig!

Gun Ingmansson
Vinkelgatan 2 B
621 49 Visby
Tel. 0498-27 13 43
gun.ingmansson@telia.com



Knärot *Goodyera repens*, Årets växt 2011.
Foto: Marita Westerlind

Exkursionsrapporter 2010

Russvätar, Ardre 2 maj

Efter en lååååång och kall vinter var det så äntligen dags för vårexkursion. Sippor och lökväxter stod på programmet denna första söndag i maj. Eftersom målet var Russvätar i Ardre var den naturliga samlingsplatsen Ardre kyrka. Exkursionsledare Bo Göran Johansson kunde hälsa en tämligen månghövddad skara välkommen. Han blev dock avbruten efter en stund av tre havsörnar som seglade runt högt över våra huvuden. När örarna försvunnit ur sikte gick vi in på kyrkogården för att titta på ängsvårlök *Gagea pratensis*. Det fanns gott om blad men bara en enda blomma kunde hittas. En annan art av vårlök, dvärgvårlök *G. minima*, brukar man kunna finna på kyrkogårdar, så ock här.

Eftersom våren varit kall var det bara de allra tidigaste växterna som blommade. Luktviol, svalört och tusensköna *Viola odorata*, *Ranunculus ficaria*, *Bellis perennis* fanns det gott om i gräset. Smånunneört *Corydalis intermedia*, som ju är mycket tidig, hade till och med blommat över. Skelörten *Chelidonium majus* däremot kunde vi bara se bladen av än så länge.

Lökväxter och andra odlade växter brukar ha en tendens att sprida sig på kyrkogårdar. Vi hittade rysk blåstjärna *Scilla sibirica* och porslinshyacin *Puschkinia scilloides*. Några dill-likade blad i gräset visade sig vara vårtörel *Euphorbia cyparissias*. Vid muren



Gotlandssippa *Pulsatilla vulgaris* ssp. *Gotlandica*. Foto: Marita Westerlind

fanns lammöron *Stachys byzantina* med sina grålodna, ulliga blad.

Vi lämnade kyrkogården och gick en bit längs vägen för att titta på ytterligare några lökväxter. Ett bestånd med vildtulpan *Tulipa sylvestris* och några ruggar förvildade påskliljor *Narcissus pseudonarcissus* kunde beskådas. Den lilla bergbräsman *Cardamine hirsuta* blommade liksom en veronika, som efter lite diskussion och bläddrande i floror bestämdes till murgrönsveronika *Veronica hederifolia*.

Nu var det dags att i bilkaravan förflytta sig till Russvåtar. När alla hittat en mark-plätt att lämna bilen på berättade Jörgen Petersson om gotlandssipporna *Pulsatilla vulgaris* ssp. *gotlandica* och sitt arbete med att inventera området. Vi ägnade en god stund åt att beundra och fotografera sipporna som stod i full blom vart än man vände blicken. Mycket vackert!

Vi avslutade exkursionen med fika i solen bland blommande gotlandssippor.

Marita Westerlind

Gotlands Botaniska Förening 30 år den 4 juni 2010

Föreningens 30-årsjubileum firades traditionsenligt i Laxare änge i Boge socken, där GBF bildades detta datum år 1980. Föreningens förste ordförande, tillika hedersmedlemmen, Torgny Rosvall och flera andra tidigare styrelsemedlemmar var särskilt inbjudna. Samlingen i ängat började med gemytligt samspråk och en skål för GBF utbringades av nuvarande ordföranden Jörgen Petersson tillsammans med alla de närvarande 44 medlemmarna. Sedan vidtog en rundvandring i ängat, varvid den rika floran avnjöts i ett strålande försommarväder.

Jubileumsmiddagen med dryck serverades därefter i Boge församlingshem, där stora salen fylldes av medlemsskaran. Gun hade ordnat en frågesport med växtkluringar, som satte fart på hjärncellerna. Ett lotteri med fina vinster skänkta av Kalle Lodnert och Marita Westerlind hade strykande åtgång.

Efter maten hölls flera tal. Bland annat redogjorde Torgny Rosvall för starten på sitt botaniska engagemang, upprinnelsen till föreningens bildande 1980 och dess verksamheter under de första åren. Bengt Jonsell tackade för maten, trevliga exkursioner i föreningen och gav styrelsen en present som uppmuntran till fortsatt arbete i samma anda. Slutligen blickade Jörgen Petersson in i framtiden med publicering av Gotlands flora som första mål, fortsatt arbete för att skydda den gotländska floran och förhoppningsvis nya yngre medlemmar som kan ta vid framöver. Efter en sista skål för GBF ser vi nu fram mot fortsatt ljusa år för vår förening.

Jörgen Petersson

Nästa sida: Från Gotlands Botaniska Förenings 30-årsjubileum i Laxare änge.

Foto: Marita Westerlind och Jörgen Petersson



De vilda blommornas dag - Brucebo naturreservat 20 juni

Ett tjugotal intresserade hade mött upp vid Brucebo naturreservat, vid parkeringsplatsen på den lilla grusvägen ovanför reservatet. I tallskogen här började vi med att titta (och lukta) på äppelros *Rosa rubiginosa* som stod alldeles invid vägen. På andra sidan vägen, en bit in i skogen fanns ett bestånd av nästrot *Neottia nidus-avis*, både fräscha, blommande exemplar och fjolårsståndare.

Så drog vi oss ut mot klinten, där kalkberget efterhand kom helt i dagen. Bland de låga växter som kämpade i den tunna jorden märktes harmynta och backtimjan (*Satureja acinos*, *Thymus serpyllum*). Här växte också låga buskar av hartsros och slån (*Rosa villosa* ssp. *mollis*, *Prunus spinosa*). Efter att ha beundrat utsikten följde vi en liten stig nerför sluttningen. Här, nedanför klinten, var det svalt och stilla, och marken var fuktig av genomsipprande vatten. I en liten bäck växte vinterfräne *Nasturtium* × *sterile* rikligt. I ett angränsande kärr trädde kärrtistlar *Cirsium palustre* fram. Stigen ledde oss ut mot de vackra, fuktiga strandängarna. Här stod sumpnycklarna *Dactylorhiza traunsteineri* redan i blom, och vi lyckades till och med få se någon utslagen blomma av flugblomster *Ophrys insectifera*.

Sedan började återtåget. Klibbal *Alnus glutinosa* som annars inte är så vanlig på Gotland stod i kanten av en liten agmyr. En bit därifrån såg vi de första exemplaren av tibast *Daphne mezereum* som är känd härifrån sedan långt tillbaka. Men vi erfor snart att den spritt sig betydligt i området under senare tid – vi såg den lite här och var under vandringen tillbaka. Den växt som annars gjorde det starkaste intrycket var den majestätiska skogsklematisen *Clematis vitalba* som kastade sig högt upp i tallkronorna. Ovanför klintkanten, skuggad av en klippa fanns också ett tätt och vackert bestånd av kalkbräken *Gymnocarpium robertianum*. Här stannade vi till lite extra, och därefter avslutades exkursionen.

Bo Göran Johansson

De vilda blommornas dag – Ekstastranden 20 juni

40 deltagare samlades vid Kronvalds fiskeläge i ett soligt och ganska blåsigt väder. Först gick vi runt i omgivningarna och kunde då räkna in de små exemplaren av martorn *Eryngium maritimum* som växer ganska nära stranden. Det är inte vanligt med martorn på den västra sidan av ön. Ännu mer strandnära fanns saltarv *Honckenya peploides*, strandmålla *Atriplex littoralis*, svartkavle *Alopecurus arundinaceus* och sand-sallat *Mulgedium tataricum*. Den sistnämnda var bara i knopp än så länge. Några exemplar av låsbräken *Botrychium lunaria* letades upp närmare vägen, på strandsidan.

Vi gick sedan tvärs över vägen och upp bakom de sydligaste bodarna. Där blommade solvända *Helianthemum nummularium*, teveronika *Veronica chamaedrys*, blåeld *Echium vulgare* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. De sistnämnda fanns även i en

rosa form. Flentimotej *Phleum phleoides* såg vi också närmare på.

Nu tog vi oss därefter genom naturreservatet bort till Hammarudd. Där ställde vi bilarna och började utforska området. Bland tallarna nära parkeringen växte sårläka *Sanicula europaea* och även mycket högvuxna Sankt Pers nycklar. Vi följde sedan vägen en bit mot Langstite och kunde njuta av fantastiska bestånd av johannesnycklar *Orchis militaris* och blodröda ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* där det var lite blötare. En och annan nattviol *Platanthera bifolia* fanns också.

Vi gick sedan tillbaka till Hammarudd för att fika, men ganska snart tog vi oss genom en grind in i skiftet på den norra sidan om vägen. Där blommade mer än 150 blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta* och flera hundra flugblomster *Ophrys insectifera* växte höga i samma område! Vi avslöjade två tranor där de just hade knipsat av tre flugblomster. Här fanns också rätt många nattvioler, även några grönvita *Platanthera chlorantha* i knopp. I knopp var också salepsroten *Anacamptis pyramidalis* som växer i mängd längs vägen vid Langstiteviken.

De flesta var nog nöjda med vad de fått se, men några avslutade med ett stopp vid Hägur slätteränge, som ligger längs vägen som går upp mot väg 140. Där kunde ännu fler försommararter avnjutas. Ledde gjorde Jörgen Petersson och undertecknad.

Gun Ingmansson



Samling vid Kronvalds fiskeläge vid Eksta-kusten, De vilda blommornas dag, 20 juni 2011.
Foto: Marita Westerlind

Linnévandring vid Skvalpviken och Hammarshagehällar 20 juli

Den numera traditionella Linnévandringen i samarbete med Naturum i Vamlingbo samlade ett 20-tal intresserade på parkeringen vid Vamlingbo kyrka. Efter ett sjudundrande åskväder några dagar tidigare med något svalare väder som följd hade värmen återvänt. En molnbank skymde delvis solen till en början men senare gassade den som vi vant oss vid denna heta, torra sommar.

Jörgen Petersson, som var dagens exkursionsledare hälsade välkommen gav lite förhandsinformation om dagens vandring och läget i markerna. Eftyer att ytterligare några deltagare kommit till gav vi oss iväg i en lååång bilkaravan som väckte en del undrande miner hos cyklister och andra trafikanter längs vägen.

Vid målet, Hammarshagehällar, parkerade vi fordonen och började med att titta vad som växte vid väggkanten. Växligheten var en aning tilltufsad efter den långa torkan men det fanns ändå en hel del som blommade. Bland oxel, getapel och olvon *Sorbus intermedia*, *Rhamnus cathartica* och *Viburnum opulus* växte salmbär, vädtklint, backlök, solvända, bockrot *Rubus caesius*, *Centaurea scabiosa*, *Allium oleraceum*, *Helianthemum nummularium*, *Pimpinella saxifraga* och några stora, fina tuvor såpört *Gypsophila fastigiata*. Längs en åkerkant fanns cikoria, gullusern, blåusern och mellanusern, hybrid mellan de två sistnämnda och grönaktig i färgen, vildmorot, gulmåra, rölleka och vargtörel *Cikorium intybus*, *Medicago sativa* ssp. *falcata*, *M. sativa* ssp. *sativa*, *M. sativa* ssp. $\times$ *varia*, *Daucus carota*, *Galium verum*, *Achillea millefolium* och *Euphorbia esula*.

Vi fortsatte längs den vita kalkstensvägen och jämförde backlök och sandlök *Allium oleraceum* och *A. vineale*. Blåelden *Echium vulgare* var nästan överblommad, men en och annan lyste fortfarande blå. Det fanns gott om liten getväppling *Anthyllis vulneraria* ssp. *vulneraria*, men ingen som fortfarande blommade. Tistlar däremot är ju tuffa och torktåliga. Vi hittade flera arter – spåtistel, jordtistel, vägtistel och åkertistel *Carlina vulgaris*, *Cirsium acaule*, *C. vulgare* och *C. arvense*.

I slänten ner mot sandfälten innanför Skvalpviken fanns tulkört, gråbinka, flockfibbla, färgkulla, fältmalört, malört och fröställningar av brudbröd *Vincetoxicum hirsutinaria*, *Erigeron acer*, *Hieracium umbellatum*, *Anthemis tinctoria*, *Artemisia campestris*, *A. absintium* och *Filipendula vulgaris*. Vid stenblocken växte här och var den lilla ormbunken murruta *Asplenium ruta-muraria*. Nere på sandfältet har det i många år funnits en rugge vit oxtunga *Anchusa officinalis*. Den hade nu spridit sig och var nästan talrikare än den normala blå.

Bland renlav, fårsvingel, borsttåtel och sandstarr *Cladonia rangiferina*, *Festuca ovina*, *Corynephorus canescens* och *Carex arenaria* på det sandiga underlaget sågs femfingerört, fröställningar av fältsippa och slätterfibbla, blåmunkar, revfingerört och backnejlika *Potentilla argentea*, *Pulsatilla pratensis*, *Hypochoeris maculata*, *Jasione montana*, *Potentilla reptans* och *Dianthus deltoides* med sina intensivt cerisa kronblad. I skuggan bakom en buske stod grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* fortfarande i blom. Innan vi vek av ner mot stranden sågs också stor kustruta *Thalictrum minus* ssp.

minus och grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*.

På stranddynen växte åkertistel, strandråg, sandsallat *Cirsium arvense*, *Leymus arenarius*, *Mulgedium tataricum* och några stora blad skvallrade om att här blommat hästhov *Tussilago farfara* i våras. I sanden på stranden stod storvuxen strandmålla *Atriplex littoralis*, saltarv *Honckenya peploides* med ljusgröna, köttiga blad och mörkgrön sodaört *Salsola kali* som ger sig tillkänna om inte annat så när man trampar på den. Den har nålvassa tornar längst ut på bladen. Innan vi vände tillbaka hittades en kvickrot *Elytrigia repens* som såg ut att vara en hybrid med strandkvikrot *E. juncea*. Vanlig kvickrot fanns det gott om men någon strandkvikrot kunde däremot inte hittas.

Exkursionen avslutades med fika bland raukarna. Därefter styrde somliga kosan hemåt, andra fortsatte mot nya utflyktsmål och några tänkte ägna sig åt fågelskådning eller bad. Alla var överens om att det varit en trevlig exkursion med många växter trots den månadslånga torkan.

Marita Westerlind



Backlök *Allium oleraceum* t.v. och sandlök *A. vineale* t.h. Foto: Marita Westerlind

Gnismvård och Tofta skjutfält 8 aug

Ca 30 personer var församlade på parkeringen i Gnismvårds hamn denna sensommarförmiddag. Himlen var grå av dimmoln men det kändes inte som om det skulle komma något regn och det var varmt och skönt. Exkursjonsledaren, Torbjörn Lindell, hälsade välkommen och redogjorde för sin plan för dagen.

Torbjörn började med att visa på snårvinda *Calystegia sepium* som bredde ut sig i växtligheten vid strandkanten. Här fanns också gul sötväppling *Melilotus officinalis*. En annan slingrande art av det lite ovanligare slaget, ljungsnärja *Cuscuta epithymum*, kunde beskådas, liksom gullusern, hundäxing och bladvass *Medicago sativa* ssp. *falcata*, *Dactylis glomerata* och *Phragmites australis*. I strandvegetationen fann vi två orkidéarter, det lilla honungsblomstret *Herminium monorchis* och kärrknipprotens *Epipactis palustris* fröställning. Nere på sandstranden fanns bl a strandskräppa, strandaster, pilört, strandmålla, svartkavle, tiggarranunkel och blåsäv *Rumex maritimus*, *Tripolium vulgare*, *Persicaria lapathifolia* ssp. *pallida*, *Atriplex littoralis*, *Alopecurus arundinaceus*, *Ranunculus sceleratus* och *Schoenoplectus tabernaemontani*. Vi fann två dunörter som kunde jämföras, nämligen grendunört *Epilobium roseum* och bergdunört *E. montanum*.

Vi vandrade vidare längs stranden söderut och fann längs vår väg kustbaldersbrå, rödmålla, strandklo, sandsallat, havssäv, åkermålke, åkertistel, knölsyska, gåsört, rosendunört och ännu mer snårvinda *Tripleurospermum maritimum*, *Chenopodium rubrum*, *Lycopus europaeus*, *Mulgedium tataricum*, *Schoenoplectus maritimus*, *Sonchus arvensis*, *Cirsium arvense*, *Stachys palustris*, *Argentina anserina*, *Epilobium hirsutum* och *Calystegia sepium*. En ensam kanadabinka *Conyza canadensis* hade slagit sig ner på stranden, vilket är en lite ovanlig plats för den arten. Vi passerade en klibbal *Alnus glutinosa*, som inte är så vanlig på Gotland och stannade till i en sanddyn för att titta på purpurknipprot *Epipactis atrorubens* som vid det här laget var utblommad.

Nu hade vi kommit fram till dagens begivenhet, den kala knipproten *Epipactis phyllanthes*, som här har en av sina få lokaler. Här stod den i en liten sänka och vi defilerade på rad förbi den rara orkidén.

Nu vände vi tillbaka norrut för att studera floran på sandheden innanflör stranden. Här fanns backtimjan, gulmåra, fältmalört, flockfibbla, sandstarr, backglim, uddögontrost, axveronika, borstståtel, strandråg, östersjörör och blad av fältsippa *Thymus serpyllum*, *Galium verum*, *Artemisia campestris*, *Hieracium umbellatum*, *Carex arenaria*, *Silene nutans*, *Euphrasia stricta* var. *stricta*, *Veronica spicata*, *Corynephorus canescens*, *Leymus arenarius*, *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos* och *Pulsatilla pratensis*. Även ett par blommande fältsippor, som tagit fel på årstid, kunde hittas. Den blommar ju annars normalt i april.

En sandgrop tilldrog sig extra intresse då där växte ekorrsvingel, sandsvingel och sandtimotej *Vulpia bromoides*, *Festuca polesica* och *Phleum arenarium* tillsammans. Ekorrsvingeln upptäcktes i omgivningarna för ett antal år sedan och har sedan spridit sig i området.

Innan vi var tillbaka vid hamnen hittades också några små gulnande exemplar av



Grendunört *Epilobium roseum* på stranden vid Gnisvärd, Tofta. Foto: Marita Westerlind

låsbräken *Botrychium lunaria*. Tillbaka vid bilarna plockades matsäckarna fram och intogs vid borden bakom bodarna. Efter fikat tackade några för sig medan den nu något decimerade skaran fortsatte till Tofta skjutfält.

Första stoppet gjordes vid en liten vattensamling där källnate *Potamogeton coloratus* fiskades upp för ingående studier. Här fanns också näbbstarr, kärrsälting och vattenmynta *Carex lepidocarpa*, *Triglochin palustris* och *Mentha aquatica*.

Nästa anhalt var vid radarstationen. Vi tittade vi på grusslok, bitterfibbla och salmbär *Melica ciliata*, *Picris hieracioides* och *Rubus caesius* innan vi forcerade diverse stängsel för att komma till hampflockelns *Eupatorium cannabinum* växtplats. Denna art är vanlig på fastlandet men på Gotland växer den bara just här. Här fanns också vattenmynta, fackelblomster, tätört och klöverärt *Mentha aquatica*, *Lythrum salicaria*, *Pinguicula vulgaris* och *Tetragonolobus maritimus*.

Nu var siktet inställt på en källmyr, men innan dess stannade vi för att titta på småtörel *Euphorbia exigua* som växte i gruset intill vägen. Det fanns också rikligt med pimpinell *Sanguisorba minor* och piggrör *Calamagrostis varia*, ett gräs som i Norden bara finns på Gotland.

Balanserande på tuvorna i myren bland gräsull, knappag och axag *Eriophorum latifolium*, *Schoenus nigricans* och *S. ferrugineus* tittade vi på luktsporre *Gymnadenia odoratissima* som fortfarande hade några blommor kvar längst upp i blomställningen, brudsporre, blodrot, kärllilja, vattenklöver *Gymnadenia conopsea*, *Potentilla erecta*, *Tofieldia calyculata*, *Menyanthes trifoliata*, och hybriden mellan knappag och axag. I kanten av myren fanns några exemplar av tallört *Monotropa hypopitys*.

Som avslutning stannade vi till och letade upp kalkkrassing *Sisymbrium supinum* som växte i ett hjulspår. Här hittades också ytterligare något exemplar av småtörel *Euphorbia exigua*. Nu hade dagen övergått i eftermiddag och vi tackade Torbjörn för en givande exkursion.

Marita Westerlind

Exkursion till Fårö den 5 september 2010

Dagens mål var att bese Fårös sent blommande arter och en del ormbunksväxter. Vi styrde först kosan mot Bohakasandet och vandrade in i en betad, sandig hage norr om Kangulsvät. Här är florán på partier mer av fastlandskaraktär med t.ex. tegelkremla, *Russula decolorans*, rimskivling, *Rozites caperata*, grå ögontröst, *Euphrasia nemorosa*, och ljung, *Calluna vulgaris*. Några spensliga plantor av den sällsynta och rödlistade ljungögontrösten, *Euhrasia micrantha*, hittades till slut inom ett begränsat område. Möjligen är detta den enda kvarvarande gotländska växtplatsen för arten.

Vi fortsatte mot norr ut på markerna söder om Norsholmen. Uppe på små, flacka



Tre lummerartersom sågs vid Ulla Hau, Fårö. Mellanlumner *Diphasiastrum xzeilleri* t.v. mattlumner *Lycopodium clavatum* överst t.h. och revlumner *Lycopodium annotinum* nederst t.h.
Foto: Marita Westerlind

sandholmar omgivna av mer fuktiga partier växer en annan raritet, nämligen det svår-sedda dvärglinet, *Radiola linoides*. Det tog ett tag innan vi återfann plantorna trots att exkursionsledaren markerat var de stod någon dag innan. Här finns också en ögontröst som preliminärt bestämts till vanlig ögontröst, *Euphrasia stricta* var. *brevipila*, en växt som alltid varit sällsynt förekommande endast inom öns fattigaste sandområden. Den på Gotland helt dominerande ögontrösten är annars uddögontröst, *E. stricta* var. *stricta*, som trivs på öns kalkdominerade marker.

Efter detta följde vi stigarna väster om Varpet, där östersjötåg, *Juncus arcticus* ssp. *balticus*, har spridda bestånd i den tidvis fuktiga sanden. På en flack sandrygg nära den f.d. banvallen i väster växte som vanligt så här års några exemplar av höstlåsbräken, *Botrychium multifidum*, en art som på Gotland bara finns på Fårö. Lars-Åke hittade också en nyetablerad planta av mattlumner, *Lycopodium clavatum*, en art som annars sällsynt växer i några av öns sandiga tallskogar. På tillbakavägen studerade vi sandstrandsfloran längs Bohakasandet.

Matsäcken intogs på parkeringen vid Livräddningsmuseet, där vi även tittade på en fagerrönn, *Sorbus meinichii*. Vi fortsatte efter detta till Ullahau, där vi vandrade österut mot Morastycket. I en dikeskant växte några blad av en på Gotland stor raritet, nämligen hultbräken, *Phegopteris connectilis*, en uppenbarligen kalkskyende ormbunke. Norr om åkern fann vi andra släktingar i ett alkärr nämligen maj-, skogs-, lund- och nordbräken, *Athyrium filix-femina*, *Dryopteris carthusiana*, *D. dilatata*, *D. expansa*.

Nu begav vi oss upp bland de mindre dynerna sydost om Ullahau. Här återsåg vi mattlumner, som på denna lokal har mer utbredda bestånd i den glesa tallskogen. Även den på Gotland vanligare revlummern, *Lycopodium annotinum*, växte spridd i skogen. Slutligen kom vi så till den riktiga doldisen, nämligen mellanlumner, *Diphasiastrum xzeilleri*, som växer här med få svårupptäckta plantor. Några exemplar lyckades vi leta fram i den djupa mossan, som kanske börjar ta överhanden och långsiktigt kväver lum-merns skott. Nu var lumnerlistan komplett, eftersom strandlummern, *Lycopodiella in-undata*, vilken senast sågs år 1937 vid Ullahau inte har kunnat återfinnas sedan dess. Därför avslutade vi vår Fårö-exkursion, som leddes av undertecknad.

Jörgen Petersson

Tjaukle, Viklau 26 september

Efter en tidvis mycket varm sommar här på Gotland blev hösten kall och ganska regn-rik. Trots det var svampstillgången märklig: fördelningen var ojämn och fruktkroppar av vanliga risk- och kremle-arter var fåtaliga. Så var det också i Tjaukle där 15 personer samlats till årets sedvanliga svampexkursion. Sopparnas tid var förbi, däremot fanns rikligt av mörk tuvskivling *Lyophyllum decastes* och äggspindling, *Cortinarius mein-hardii*, medan det var ont om de småsvampar som brukar pryda mosstuvorna. Bland fynden kan nämnas violspindling, *Cortinarius harcynicus*, och guldkremla, *Russula*



Elsa Bohus Jensen sorterar innehållet i svampkorgarna. Foto: Marita Westerlind

aura, som sällan om alls blivit sedda i Tjaukle tidigare. Efter insamlingsrundan gick skörden igenom och så avnjöt vi en välförtjänt fika nära den strömmande ån.

Elsa Bohus Jensen

Svamparter funna vid föreningens exkursion den 26 september. Nomenklaturen enligt Hallingbäck, T. & Aronsson G.(red.) 1998: *Ekologisk katalog över stor-svampar och myxomyceter. (Macrofungi and myxomycetes of Sweden and their ecology.)* ArtDatabanken SLU, Uppsala., 2nd revised and extended printing
Rödlistning enligt Gärdenfors, U. (ed.) 2010: Rödlistade arter i Sverige 2010.-The 2010 Red List of Swedish Species, SLU, Uppsala.

Hotkategorier: VU sårbar, NT missgynnad.

<i>Amanita muscaria</i>	röd flugsvamp	
<i>Amanita rubescens</i>	rodnande flugsvamp	
<i>Armillaria mellea</i> s l	honungsskivling	
<i>Calvatia excipuliformis</i>	långfotad röksvamp	
<i>Chroogomphus rutilus</i>	rabarbersvamp	
<i>Clavariadelphus truncatus</i>	flattoppad klubbsvamp	NT
<i>Clavulina cristata</i>	kamfingersvamp	
<i>Clavulina rugosa</i>	rynig fingersvamp	
<i>Cortinarius calochrous</i> v <i>coniferarum</i>	fagerspindling	
<i>Cortinarius crassus</i>	brödspindling	
<i>Cortinarius elegantior</i>	kungsspindling	NT

<i>Cortinarius harcynicus</i>	violspindling	NT
<i>Cortinarius meinhardii</i>	äggspsindling	NT
<i>Cortinarius mussivus</i>	odörspindling	NT
<i>Cortinarius odorifer</i>	anisspsindling	
<i>Cortinarius percomis</i>	kryddspindling	
<i>Cortinarius salor</i>	blå slemspindling	
<i>Cortinarius spilomeus</i>	rödflockig spindling	
<i>Cortinarius varicolor</i>	kantspinding	
<i>Cortinarius venetus</i>	olivspindling	
<i>Fomitopsis pinicola</i>	klibbticka	
<i>Gomphidius glutinosus</i>	citrongul slemskivling	
<i>Hebeloma edurum</i>	kakaofränskivling	
<i>Hebeloma sinapizans</i>	senapsfränskivling	
<i>Heterobasidion annosum</i>	rotticka	
<i>Inocybe microspora</i>	småsporig tråding	
<i>Inocybe nitidiuscula</i>	mosstråding	
<i>Inocybe rimosa</i>	topptråding	
<i>Laccaria laccata</i>	laxskivling	
<i>Lactarius camphoratus</i>	kamferriska	
<i>Lactarius deliciosus</i>	tallblodrisk	
<i>Lactarius deterrimus</i>	granblodrisk	
<i>Lactarius mitissimus</i>	brandrisk	
<i>Lactarius pubescens</i>	blek skäggrisk	
<i>Lactarius scrobiculatus</i>	svavelrisk	
<i>Lactarius semisanguifluus</i>	grönfläckig vinrisk	VU
<i>Lactarius torminosus</i>	skäggrisk	
<i>Leccinum variicolor</i>	fläcksopp	
<i>Leucopaxillus cerealis</i>	barmusseron	NT
<i>Lyophyllum decastes</i>	mörk tuvskivling	
<i>Mycena zephirus</i>	fläckhatta	
<i>Russula acrifolia</i>	skarp svedkremla	
<i>Russula aurea</i>	guldkremla	
<i>Russula ochroleuca</i>	senapskreml	
<i>Russula queletii</i>	krusbärskremla	
<i>Russula sanguinea</i>	blodkremla	
<i>Russula xerampelina</i>	sillkremla	
<i>Sarcodon imbricatus</i>	fjällig taggsvamp	
<i>Tricholoma albobrunneum</i>	kastanjemusseron	
<i>Tricholoma album</i>	rättikmusseron	
<i>Tricholoma bufonium</i>	mörk svavelmusseron	
<i>Tricholoma terreum</i>	jordmusseron	
<i>Tricholoma vaccinum</i>	skäggmusseron	
<i>Vascellum pratense</i>	ängsröksvamp	
<i>Xeromphalina caulicinalis</i>	bollrostdavling	
<i>Lycogala epidendron</i>	(slemsvamp) vargmjolk	

56 arter

Innehåll

- 3 Jörgen Petersson
Nyheter i Gotlands Flora 2011
- 15 Aron Hejdström
Hjorttungan åter i tryggt förvar på Stora Karlsö
- 19 Per Stobaeus
De äldsta fynden av murreva (*Cymbalaria muralis*) i Visby
- 22 Anders Delin
Knackelie gör ängsslåttern lättare
- 24 Gun Ingmansson
Knärot *Goodyera repens* är Årets växt 2011
- 26 Exkursionsrapporter 2010

Öppet hus sommaren 2011

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 13 juni. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 19 (jämna veckor) fram till och med 9 augusti, dvs. 13 juni, 27 juni, 11 juli, 25 juli och 8 augusti.

Adress: "Vita huset", Ekmansgatan 11 (f.d. Baptistkyrkans lokaler, en trappa ner).

Välkommen!

